

сформувати образ національно-свідомого українця. Тому помітним є дидактизм драматургії Григора Лужницького. Проте саме такі історичні твори чи не найбільше спричинилися до прищеплення національної ідентичності, зауважує Стефанія Андрусів [1, 12]. П'єси цього автора стали творчим семіозисом історії, наслідком відбору та осмислення подій минулого в перспективі теперішнього й очікуванні майбутнього.

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності. Львівський текст 30-х років XX ст. Монографія. – Львів: Львівський національний університет ім. І.Франка, 2000. Тернопіль. – Джура, 2000. – 340 с.
2. Дума про Нечая. – Львів: Видавництво І Тистора, 1936. – 36 с.
3. Лужницький Г. Вибране. Історичні драми, наукові праці. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 247 с.
4. Наш театр Книга діячів українського театрального мистецтва: 1915 – 1975 / Ред. Г. Лужницький та ін. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1975. – Т. 1. – 991 с.
5. Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – 420 с.
6. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. Літературознавчі студії. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 294 с.
7. Ревуцький В. Віра Левинська: життя і сцена. – Торонто–Нью-Йорк: Об'єднання українських письменників "Слово", 1998. – 269 с.
8. Рудницький Л. Драматургія Григора Лужницького // Лужницький Г. Посол до Бога. Українська історично-релігійна драма. – Івано-Франківськ: Плай, 1996. – 248 с.
9. Jasińska-Wojtkowska M. Problemy identyfikacji religijności dzieła literackiego // Sacrum w literaturze. – Lublin: Redakcja wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1983. – S. 54-64.
10. Фромм Э. Душа человека. – М.: Республика, 1992. – 430 с.
11. Хороб С. Українська драматургія: кризь виміри часу. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 200 с.
12. Шкрумеляк Ю. Прем'єра "Думи про Нечая" // Новий час (Львів). – 1936. – Ч. 2.

H. Lachnyskyi's dramatic works emerged from the feeling of social and national responsibility and an understanding of the importance of the propagation of national and religious spirit. The article deals with the creative peculiarities of H. Lachnyskyi's historical dramas. Great attention is paid to the images, composition of the plays.

Олександр Солецький

БАГАТОМОВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Дослідження Валерія Шевчука відзначаються оновленням прочитанням цілого ряду літературних пам'яток XVII-XVIII ст., намаганням визначити їх джерела, розглядом проблем поетики жанрів та сюжетів, особливостей світовідчуття. Однією з прикметних ознак літератури того часу є багатомовне функціонування її текстів. Спроби з'ясувати причини багатомовності – одна з методологічних засад літературознавчих праць Валерія Шевчука.

Дослідники історії української літератури по-різному ставилися до того, що літературні тексти XVI-XVIII століть писалися різними мовами: деякі намагалися охопити всі репрезентовані варіанти, інші зосереджувалися лише на одному з них. Безперечно, комплексне вивчення усіх різномовних пам'яток літератури бароко сприяє повнішому та ефективнішому "розкодуванню" естетичних, світоглядних, художніх ідеалів того часу.

Спільне існування кількох мовних варіантів, якими часом міг користуватися й один автор, пояснюється певними політичними, соціальними та естетичними причинами. В українській літературі XVII ст., за словами Віталія Крекотня, "поряд

© О.Солецький

із церковнослов'янською (слов'яно-руською) і книжно староукраїнською застосовуються мови польська і латинська, а на кінець століття й мова російська" [3, 10]. Розглядаючи різномовне багатство літератури бароко, Валерій Шевчук створює детальну схему мовного розвитку української літератури у зв'язку з літературно-стилістичними епохами [9, 8], в якій зауважує, що в епоху бароко літературно-стилістично або паралельно до слов'янських текстів грецька використовувалась: спорадично або паралельно до слов'янських текстів грецька мова (XVI-XVII ст.), словенська (церковнослов'янська) з елементами книжної української в XVI-XVIII ст. та з елементом російської в II пол. XVII-XIX ст., латинська мова шкільна в XVII-XVIII ст. та позашкільна XVII-XIX ст. польська в польсько-українській літературі XVI-XVII ст. І як шкільна і літературно-українська в XVII-XVIII ст., наближена до російської як українська літературна в XVIII ст., російська в офіційному вживанні, літописах у XVIII ст., народно-українська літературна в піснях і сагирах в II пол. XVI ст., у віршах-піснях та інтермедіях у I пол. XVII ст., у віршах-піснях, ницинській поезії, драмах, сагирах, інтермедіях у II пол. XVII ст., у рукописних збірниках, драмах, діалогах, інтермедіях, віршах, сатиричній поезії, порадниках, духовній літературі тощо в XVIII ст. Отже, маємо уніфіковану таблицю мовного функціонування з визначеннями домінуючої певні періоди, вказівками на період використання, жанрової межі.

Валерій Шевчук виділяє новоутворені мовні різновиди, які базувалися на комплікативному поєднанні російської та української. "Деякі українці, засвоюючи російську мову, ставали російсько-українськими (В. Капніст, В. Рубан, К. Кондратович та інші), інші ж, не відриваючись від українського літературного контексту, почали вживати мову, яку ми вище назвали наближеною до російської з більшою чи меншою спільністю українців або церковнослов'янців" [8, 142]. Зразками, що писалися цією мовою, для Валерія Шевчука є: "Ода на перший день травня 1761 року" Ігнатія Максимовича, "Розмова Великої Росії з Малоросією" Семена Дідовича (1762 р.), сатиричні твори Інокія Якова, писання Григорія Сковороди, який у ранній творчості користувався книжною українською, в пізнійшій – наближеною до російської, інколи – народною українською; твори М. Соколовського, І. Фальківського, "Історія Русів".

Включення України в той чи інший соціально-політичний простір нав'язувало певні навчально-освітні норми, які водночас визначали перевагу однієї або кількох мов. "Латинську і польську мови культивували ті українці, що училися в Західній Європі в Польщі і в латинсько-польських школах в Україні" [8, 139]. Латинська і польська мови в XVII ст. виконують насамперед комунікативну функцію, створюючи в українській культурі можливість вільно функціонувати поміж іншими європейськими культурами. Окрім того, латинська мова, яка була тоді загальнолітературною європейською мовою, виконувала іншу не менш важливу функцію "ретранслятора інформації, а головне, – стверджує Мирослав Трофімук, – ретранслятора засобів відображення. Маю тут на увазі не лише зміст дисциплін та методик наукового дослідження Ренесансу, а той факт, що українські автори, намагаючись виразити власні ідеї (які водночас можна вважати і загальнонаціональними), взорують на засоби, прийняті на той час у інших європейських культурах і таким чином витворюють модерні ідеї, переосмислюють традиційні вартості в дусі епохи" [5, 296]. Зрештою, саме "латина" приносить вагоме поживлення у засвоєння ідей античності, сприяючи бароковому миренню християнства й античності.

Не випадково в Україні створюється ціла мережа освітньо-навчальних закладів, де використовуються латинська мова як основна: у стінах Київської академії творяться філософські трактати, поетики й риторики латинською мовою (Іосафа Краковського, Стефана Яворського, Феофана Прокоповича), технічно високого рівня досягає латиномовна поезія шкільного походження. Проте вже на початку XVIII ст. латиномовна література складає в загальній тільки фрагмент” [7, 53].

Великої популярності серед освічених верств набуває і польська мова. Валерій Шевчук зазначає: “Польська ж мова як літературна приходить в Україну в II пол. XVI ст. “найдавніша пам’ятка “Erisceion” на смерть М. Вишневецького, в якому невідомий автор виявляє виразну українську національну свідомість, але мовою пише польською” [8, 137]. Окрім того, дослідник перераховує велику кількість авторів, що користуються нею, причини та мету такого вибору, освітні центри, де вона набуває найбільшого поширення, хронологічні межі. Зі збільшенням навчальних закладів європейського типу інтенсивно поширюється використання польської мови: “Саме в кінці XVI – в першій половині XVII ст. в Україні функціонує досить сильна польсько-українська література зі значною кількістю пам’яток, творена в основному так званою “каголицькою Руссю”, власне шляхтою, яка здобула польсько-латинську освіту (Й. Верещинський, брати Чагровські, М. Пашковський, С. Симонід, В. Кіцький, брати Зимоворовичі та інші)” [8, 138].

Валерій Шевчук великої ваги надає культивуванню певного виду мови у конкретних культурно-освітніх осередках. Як уже зазначалося, діячі острозького осередку сформували так званий острозький почерк, на початку XVII ст. у Києві формується київський почерк, який постає на основі острозького і поширюється по всій Україні. Загалом, створюється “надзвичайно строката мовна мозаїка в творчому використанні певної мови конкретним суспільним класом, вживання її відповідно до суспільного положення, стану. На жаль, такий розподіл аж ніяк не сприяв поширенню народної української мови – мови низового бароко, мови “суспільних низів”, яка вживалася або побутово, або в народнопісенній творчості і лише як компонент книжної української мови. Поширення народної мови відбулося наприкінці XVII ст., коли російський уряд вводить цілий ряд цензурних заборон щодо вживання книжної української мови, поширює московську вимову [1, 13]. Саме тоді з’являється велика кількість рукописних збірників, де домінує українська народна мова. “Низове бароко, – пише Валерій Шевчук, – знаходить сильний імпульс для свого розвитку, відтак і народна мова розвивається як літературна і поступово виходить із підрядного становища у перший ряд” [8, 143]. Процес утвердження народної мови як основної літературної започатковує Іван Копляревський в “Енеїді”, де з’являється високе і низьке бароко. Валерій Шевчук акцентує на тому, що “Енеїда” – цілком бароковий твір, в якому автор на зразок барокових драм, діалогів: “на горішній поверх поставив низове бароко (гумористично-бурлескний стиль), а вниз, у підтекст поклав ідеї бароко високого” [8, 143].

Простежує Валерій Шевчук взаємозв’язки між мовою твору та жанровою й тематичною його структурою. Безперечно, кожен автор продукував свій твір для певного читачього кола, що змушувало обирати еквівалентний мовний варіант: “Польською мовою писалася полемічна література, – означає дослідник, – бо супротивники мови української могли не зрозуміти, цією ж мовою творилася батальна, розмислювано-медитативна, панегірична поезія, польська мова в цих темах добре вироблена” [8, 141]. Себастьян Кленович не випадково обирає латинську мову

для написання поеми “Роксоланія”, оскільки головною метою – це розповсюдити світові, який в той час користувався латинською як загальнолітературною, про Україну. Використання соціанімами книжної української мови, які, на думку Валерія Шевчука, видали у своїй редакції п’єсу “Трагедія руська”, підробку “Листа полковця Івана Смерти до великого князя Володимир-святого”, перекладали духовні пісні і склали чимало рукописних творів, зумовлене бажанням поширити власну релігійну ідеологію на територію України. Словенська мова залишалася лише мовою церкви, “теми світські, героїчні, мислительно-розумислові, любовні, історичні тощо викладалися нашими предками в той час мовами іншими; перед тут вели книжна українська і польська, залишалася в активному вжитку латинська” [8, 139].

Розглядаючи проблеми багатомовності, Валерій Шевчук намагається детально відтворити функціонування усіх мовних різновидів, що існували впродовж XVI-XVIII ст. До причин, які сприяли виникненню цього явища, він відносить: соціально-політичну нестабільність у державі, розчленування територіальних кордонів України між різними імперіями, що сприяло швидкому занесенню культур інших народів, впливом різних типів освіченості, культивуванням певних мов у культурно-мистецьких осередках, метою написання твору, читацьким колом, на яке орієнтувався письменник, жанровою специфікою. Багатомовність українського бароко зайвий раз підтверджує різногранність цієї культури. Разом з іноземними мовами, якими користувалися українські письменники, культура часом переймала й певні світоглядні, естетичні цінності. Вони сполучалися з автентично українськими й витворювали неперевершений стиль художнього мислення. “В українській літературі відповідно до внутрішніх законів її розвитку відбувається інтенсивна адаптація та асиміляція інонаціональних елементів. Література XVII-XVIII ст. – переплетення двох світів: автотонного старорайського і привнесеного польсько-латинського” [6, 5].

Загалом, явище багатомовності сприяло універсальності мислення митців бароко, захочувало їх до всеохопливості, різноплановості відтворення світу. Наочне функціонування багатьох мовних різновидів ілюструвало багатство можливостей для художньої інтерпретації образу світу.

1. Возник М. С. Історія української літератури. У двох книгах: Навч. вид. – 2-е вид., випр. – Львів: Світ, 1994. – Кн. друга. – 560 с.
2. Дюрнінг Саймон. Література – діячник націоналізму // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. – Львів: Лгіоліс, 1996. – С. 565-566.
3. Кречетень В. Українська література XVII ст. // Українська література XVII ст. (синкретична писемність, поезія, драматургія, белетристика). – К.: Наук. думка, 1987. – С. 5-24.
4. Палювська О. Українська літературна цивілізація: Автореф. дис.... доктора філол. наук. – К., 2000. – 96 с.
5. Трофімук М. Функції латинської літератури в контексті літературного процесу України XVII-XVIII ст. // Літературознавство: матеріали III конгресу Міжнародної асоціації україністів. – К.: Обереги, 1996. – 496 с.
6. Циганок О. 3 історії латинських літературних впливів в українському письменстві XVI-XVIII ст. – К.: Педагогічна преса, 1999. – 104 с.
7. Шевчук В. Муза роксоланська. Українська література XIII-XVIII століть. – Кіровоград, 1993. – 93 с.
8. Шевчук В. Муза роксоланська. Українська література XVI-XVIII століть. II. Мова і вивчення культурних та духовних цінностей (XVI-XVIII ст.) // Вісник. – 1998. – №7-8. – С. 137-144.
9. Див.: Шевчук В. Роздуми про культурно-стилістичні епохи (Схема мовного розвитку української літератури у зв’язку з літературно-стилістичними епохами) // Українська мова та література. – 1998. – №9. – С. 8.